

JUSTYNA MUSZYŃSKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Instytut Maryjno-Kolbiański „Kolbianum” w Niepokalanowie

NIEPOKALANE POCZĘCIE NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W ŚREDNIOWIECZNEJ PIEŚNI RELIGIJNEJ

Słowa kluczowe: Niepokalane Poczęcie, immaculizm, średniowiecze, pieśń religijna, pobożność maryjna

Średniowieczna pobożność, w tym także maryjna, w dużej mierze opierała się na wyobrazeniach apokryficznych, baśniowych i legendarnych, dla których Biblia była tylko kanwą opowieści. Postacie biblijne, w literaturze inspirowanej Pismem Świętym, podlegały twórczemu rozwinięciu, żyjąc historią nadaną im przez autora. Każda z takich opowieści składała się z dwóch warstw treściowych: baśni i leżącej u jej podstaw wiary¹.

W średniowieczu wyodrębnić można dwa rodzaje pobożności ludowej: pobożność związaną z ruchem pielgrzymkowym, pątniczym oraz pobożność powszednią.

Szukając źródeł tego podziału należy wskazać, iż:

„[...] pytanie o źródła nabiera szczególnego, wręcz priorytetowego znaczenia, wobec – coraz powszechniej podzielanej przez mediewistów – wątpliwości, że uda się przypisać pojęcie «pobożności ludowej» do jakiejś ściśle określonej grupy społecznej czy stanu średniowiecznej populacji. W zbyt wielu swoich przejawach religijna kultura średniowiecznych elit w nieznacznym jedynie stopniu odbiega od tej przypisywanej tzw. «małym ludziom»”.

Do najpopularniejszych źródeł religijności powszedniej zaliczyć należy ikonografię parafialnych kościołów oraz polską pieśń religijną. Inne teksty pełniły rolę drugoplanową: „Przykładowo, kazania – nawet najpoprawniej teologicznie opracowane – formowały faktycznie wiarę *illitteratorum* jedynie o tyle, o ile były głoszone, sprawowana liturgia – o tyle, o ile była zrozumiała, teologiczne podręczniki – na miarę ich upowszechnienia”².

¹ Zob. J. Wojtkowski, *Matka Boska w maryjnych lekturach monastycznych Polski XIII wieku*, Studia Warmińskie V (1968), 275–276.

² Tamże, s. 36. Ważnym źródłem w badaniach nad religijnością późnego średniowiecza są również dramaty biblijne. Zob. *Dramaty biblijne XVI wieku*, red. K. Wilczewska, Lublin 2000.

O wykorzystaniu polskiej pieśni religijnej w badaniach nad średniowieczem wzmiankował już Aleksander Brückner: „estetycznego zadowolenia z tych pieśni nie zaczerpniesz, ale ich wiek sędziwy, nadzwyczajne znaczenie dla religijności ludowej zalecają je”³.

Pobożność ludu Bożego przez kilkanaście wieków kształtowała teologiczną refleksję Kościoła o wyjątkowym wybraniu Maryi na Matkę Syna Bożego i uchronieniu Jej od skażenia grzechem pierworodnym⁴. Ta prawda pielęgnowana w Tradycji⁵, zaowocowała ogłoszeniem dogmatu⁶.

Dekret Soboru Bazylejskiego z 1439 r. ogłosił, że Maryja „była zawsze święta i niepokalana, nie będąc skalana grzechem pierworodnym”⁷. Należy zaznaczyć, że Sobór w Bazylei, w momencie gdy ogłaszał cytowany dekret, nie działał już w łączności z papieżem, stąd nie jest on dokumentem Nauczycielskiego Urzędu Kościoła (formalnie nic nie znaczy). Można go traktować jedynie jako przekonanie (świadcstwo wiary) ówczesnych Ojców Soborowych. Konstytucja Sykstusa IV *Praeexcelsa*, ogłoszona w 1476 r., zatwierdziła formularz mszalny i oficjum o Niepokalanym Poczęciu, których autorem jest Leonardo de Nogarolis⁸, a konstytucja *Libenter* z 1480 r. zatwierdzała do użytku nowe teksty brewiarzowe i mszalne Bernardyna z Busti⁹. Te poczynania liturgiczne znalazły swoje reminiscencje w średniowiecznej Polsce i stały się przyczynkiem ożywionej dyskusji polemicznej, u której źródeł leżało przekonanie o Niepokalanym Poczęciu Dziewicy Maryi. Już w połowie XV w. na Uniwersytecie Krakowskim notowano obszernie dyskusje między zwolennikami szkoły tomistycznej i skotystycznej.

Warto nakreślić linię podziału myśli immaculistycznej w średniowiecznej Polsce, to wokół niej bowiem powstawały utwory wyrażające podglądy twórców czy

³ A. Brückner, *Średniowieczna pieśń religijna polska*, Kraków 1923, 18.

⁴ Por. J. Domański, *Niepokalane Poczęcie Najśw. Maryi Panny*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. Przybylski, Poznań 1965, 189–229.

⁵ Napiórkowski rozróżnia tradycję pisaną przez duże „T” oraz tradycję pisaną przez małe „t”. Tę pisaną przez duże „T” rozumie jako „Tradycję konstytutywną oraz najbardziej autorytatywne tradycje interpretujące, jak symbole wiary, dogmatyczne sformułowania soborów i definicje ex cathedra. [...] tradycja przez małe „t” oznacza inne tradycje, które mogą być tradycjami Kościołów lub tradycjami w Kościołach. [...] Kościół rzymskokatolicki wyróżnia swoją tradycję mocnych struktur kościelnych, silnie rozbudowanego prawa przy raczej „ascetycznej” liturgii, nie dorównującej bogactwem prawosławiu”. Cyt. za: C. Napiórkowski, *Jak uprawiać teologię*, Wrocław 2002, 123.

⁶ *Maryja mocą przewidzianych zasług Jezusa Chrystusa [...] została zachowana jako nietknięta od wszelkiej zmyzy grzechu pierworodnego* Zob. PIUS IX, *Ineffabilis Deus*, w: *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, Poznań 2007, nr 527, 240. Wsparcie temu daje Ratzinger w twierdzeniu: „jest oczywiste zatem, że także wolność od grzechu pierworodnego nie może być przedstawiana jako fakt, ale jest rzeczywistością poznawalną teologicznie, inaczej jest to niemożliwe”. J. Ratzinger, *Wzniosła Córa Syjonu*, tł. J. Królikowski, Poznań 2002, 44.

⁷ J.J. Kopeć, *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*, Lublin 1997, s. 204. Por. J. Wojtkowski, *Wiara w Niepokalane Poczęcie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne*, Lublin 1958, 30–32.

⁸ Zob. J. Wojtkowski, *Wiara w Niepokalane Poczęcie NMP*, s. 27; J.J. Kopeć, *Bogarodzica*, 204

⁹ J. Wojtkowski, *Niepokalane poczęcie w oficjach brewiarzowych i formularzach mszalnych Leonarda de Nogarolis i Bernardyna de Bustis*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 7 (1954), 106–138.

stronnictw¹⁰. I tak przypomnieć można, że przeciwnikami doktryny Niepokalanego Poczęcia był autor *Missus est angelus* (komentarza do Łk 1, 36) Piotr Polk oraz Paweł, lektor u Świętej Trójcy, który miał umrzeć nagle w czasie wygłaszania kazania przeciwko Niepokalanemu Poczęciu. Świadectwo temu dał nawet Jan Długosz, choć wiadomo, że jego kroniki niekiedy mijają się z prawdą i obiektywizmem historycznym. W duchu tomistycznym poczęcie Maryi interpretował Peregryn z Opol¹¹. Stanowisko neutralne obrał autor-redaktor *Rozmyślenia przemyskiego* (ok. poł. XV w.)¹².

Wśród zwolenników przywileju Niepokalanego Poczęcia wyróżnić można Jana Isnera i Jana Szczeknę (profesorów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Krakowskiego); Mateusza z Krakowa, Wacława Ubogiego z Brodni, Pawła z Pyskowic.

W tamtym czasie wiara w Niepokalane Poczęcie wyrażona została w Godzinach o Najświętszej Maryi Pannie z tzw. *Modlitw Wacława* (1476–1482)¹³.

Na początku XVI stulecia obszerny wykład immakulistycznych poglądów szkoły skotystycznej zawarł w kazaniu *O poczęciu Maryjej Panny Czystej* Jan z Szamotuł, zwany Paterkiem¹⁴. Z jego treści wprost dowiadujemy się o dwóch przeciwstawnych stronictwach, które polemizują wokół przywileju Maryi:

Oto założone słowa: „Poczęłam się”.

O «...» namilejsza Panno, daj nam zrozumieć o twym chwalebnem i najczystschem poczęciu! Ktoemu poczęciu chwale święci się dziwiają i doktorowie rozmaicie wypisują o twem, Panno, poczęciu; wszakoż uznawali się być niedostatecznymi ku wypisaniu o twym czystem poczęciu. O, a coż ja rzekę, grzeszny twój kaznodzieja, który wymówić nie umiem i rozmyślając ustawam o twym przenajczystszyim poczęciu! O, gdyżci doktorowie wyznawają się być niedostateczny ku wypisaniu o twym poczęciu, a tedy ja muszę milczeć głupi. A wszakoż z świętym Biernatem mówię ku Twjej Świętej Miłości, aczkolim niewymowny, a wżdy milczeć nie chcę o twym naświętszym i naczystszy<m> poczęciu, wzięwszy odpuszczenie i twoje, Panno, przeżegnanie, chcę, głupi, mówić i pisać o twym najniewinniejszym i najosobniejszem i chwalebnym poczęciu. Bo czego rozum moj nie dosięże, to łaska twoja niechać napelni, bowiem bychci anjelską mowę miał i wszytki pisma przeczetł, przez twęj łaski nic mi to nie jest; ale łasce twęj zalecając się, biorę słowa tve na początku założone, ktore mowisz k nam: „Poczęłam się w żywocie matki mojej”¹⁵.

¹⁰ Zob. J. Fijałek, *Nasza nauka krakowska o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Panny Maryi w wiekach średnich*, Przegląd Polski 136 (1900), 420–486.

¹¹ Np. w kazaniu na święto Narodzenia NMP. Zob. Peregryn z Opol¹¹, *Kazania de tempore i de sanctis*, tł. J. Mrukówna, Opole 2001, 544.

¹² Zob. J. Wojtkowski, *Kult Matki Boskiej w polskim piśmiennictwie do końca XV wieku*, Studia Warmińskie 3 (1966), 273.

¹³ Zob. *Modlitwy Wacława. Zabytek języka polskiego z wieku XV*, oprac. A. Przeddziecki, L. Malinowski, Kraków 1875.

¹⁴ Zob. L. Malinowski, *Magistra Jana z Szamotuł, dekretów doktora, Paterkiem zwanego, kazania o Maryi Pannie Czystej z kodeksu toruńskiego*, „Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności” 1 (1880), 161–294.

¹⁵ Jan z Szamotuł, *O Poczęciu Przenajczystszej Dziewice Panny Maryjej*, http://staropolska.pl/sredniowiecze/kazania_i_mowy/Jan_z_Szamotuł_02.html (dostęp: 02.05.2024).

W takim klimacie naukowym, pobożnościowym, kaznodziejskim, gdzie historie apokryficzne przeplatały się z teologicznymi dysputami, powstawała poezja, która sławiła Maryję Niepokalaną.

Należy tu wskazać choćby na średniowieczną pieśń, powstałą, co istotne, w języku polskim, o incypicie *Mocne boskie tajemności* autorstwa mistrza Macieja¹⁶.

[26]

Mistrz Maciej o tobie pisze
Wszemu ludu ku uciecze,
By się κ tobie uciekali,
Swoje krzywdy powiadali,
Boś ty jich rzecznicą.

Utwór datowany na rok 1453, choć badacze przedkładają wcześniejszą datę powstania. Rozpoczyna się narracyjnym wprowadzeniem:

[1]

Mocne Boskie tajemności
O Maryjej wielebności,
Krześcijaństwo wierze wierne
nabożne, a i śmierne,
Racz tego posłuchaci¹⁷.

Boże tajemnice o wielebności Maryi wskazują na odwieczny zamysł Boga względem Jej osoby, obecny jeszcze przed stworzeniem świata – przeznaczenie Jej do roli i funkcji Matki Bożego Syna. Boskie tajemności to misterium wiary, rzeczy niepojętych dla ludzkiego rozumienia, prawdy nadprzyrodzone.

Tematycznie pieśń podzielić można na dwie części. Pierwsza z nich opowiada historię Maryi. Przedstawia rzeczywistość jej odwiecznego wybrania na Matkę Boga, cudowne poczęcie w łonie Anny, narodziny i młodość.

[5]

Anna w smutku swego ciała
O Tego na Bodze żądała,
By ją Bog płodem nawiedził,
Przez nią wszystek świat ucieszył,
Joachim smutnego

[6]

Anjól gdy się jej ukazał
Radość jej wielką powiedział:
„Będiesz wrychle pannę miała,
Matkę swego Stworzyciela,
Ku wiecznej uciecze

¹⁶ Dyskusję o autorstwie pieśni zob.: A. Brückner, *Drobne zabytki języka polskiego XV wieku. Pieśni, modlitwy, glosy*, Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny 25 (1897), 206–218; T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1995, 345–346.

¹⁷ Pieśń cytowana według publikacji R. Mazurkiewicza, „*Mocne Boskie tajemności*”: *średniowieczna pieśń maryjna o Zwiastowaniu*, *Salvatoris Mater* 2 (2000) 1, 158.

Z kolei Narodziny Maryi relacjonuje tak:

[7]

Wszemu światu będzie radość,
Gdy przydzie ten wielebny gość,
Panna wielm i cudna

[8]

Z skarbu Boskiej głębokości
Wyszła krasą swej cudności,
Miedzy kapłanmi w świętości,
Miedzy pannami w cudności,
Rosła ku obrzędowi

Za wieńczącą scenę tej części uznać należy zwrotki mówiące o Zwiastowaniu i Poczęciu Jezusa. Ta część jest „fundamentem, na którym autor rozbudował bardzo bogatą w formy część maryjną”¹⁸.

I tak jak pierwszą część możemy uznać za biograficzną, opartą na apokryfach i Biblii, tak druga nabiera charakteru kontemplacyjnego. Tutaj Maryja przedstawiana jest jako źródło pocieszenia, wzór najpiękniejszych cnót. Wychwalane jest nie tylko jej wnętrze, lecz także piękno zewnętrzne.

Trudno w cytowanych fragmentach dopatrywać się wpływu polemik o niepokalanym poczęciu. W przypadku tego utworu wzmiankowany przywilej maryjny bazuje raczej na wewnętrznym przekonaniu czy twórczym niedopowiedzeniu. Nie ulega jednak wątpliwości, iż spotykamy w tekście sformułowania będące dla ówczesnych argumentami za niepokalanym poczęciem. Trzeba zatem wskazać na przedwieczne „przejrzanie” Maryi w radzie Trójcy Świętej, jej „przeżegnanie” przez Boga Ojca na Matkę Zbawiciela.

Istotne są tytuły, jakimi została obdarzona, kiedy była jeszcze w łonie Anny: *wielmi święta*; *wielmi cudna*, a także misterium tajemnicy poczęcia i narodzin Maryi, przedstawionej jako arcydzieło Boga. Można zatem uznać, że mistrz Maciej w symboliczny i obrazowy sposób wyraził swój pozytywny akces uznania przywileju Niepokalanego Poczęcia Maryi¹⁹. Tym samym pieśń uznać można za najstarszą polską pieśń immakulistyczną.

Nie zmienia to jednak faktu, że prawda o Niepokalanym Poczęciu Maryi, zyskuje szeroką popularność dopiero w późnym średniowieczu²⁰. Jak nadmieniał Wiesław Wydra: „zgodnie z duchowością bernardyńską w wierszach Władysława i jego kręgu dominuje kult Matki Boskiej, zwłaszcza niepokalanego poczęcia, gorliwie szerzonego przez zakony franciszkańskie w myśl doktryny Dunsza Szkota”²¹.

¹⁸ J. Wojtkowski, *Kult Matki Boskiej w polskim piśmiennictwie do końca XV wieku*, Studia Warmińskie 3 (1966), 248.

¹⁹ Szczegółowa analiza tej pieśni w publikacji: R. Mazurkiewicz, *Polskie średniowieczne pieśni maryjne. Studia filologiczne*, Kraków 2002, 143–237.

²⁰ Zob. J. Wojtkowski, *Kult Matki Boskiej*, 294–295, S. Sawicki, *Z pogranicza literatury i religii. Szkice*, Lublin 1978; J. Starnawski, *Średniowieczna poezja religijna*, Warszawa 1992.

²¹ W. Wydra, *Miejsce Władysława z Gielniowa w kształtowaniu się średniowiecznej poezji religijnej*, w: *Literatura i kultura późnego średniowiecza w Polsce*, red. T. Michałowska, Warszawa 1993, 77–78.

Pieśni bernardyńskie najwcześniej przynoszą spopularyzowane później formuły typu: *pirwym grzechem niezmasana czy przez grzechu poczęta*.

Kult Niepokalanego Poczęcia Maryi naturalnie wiązał się z odnowieniem, przypomnieniem kultu należnego św. Annie. W pieśni Władysława z Gielniowa *Anna niewiasta nieplodna*²², przeznaczonej na święto Narodzenia NMP, co prawda nie ma bezpośredniego odniesienia do Niepokalanego Poczęcia Maryi, jednakże w zwrotce odnaleźć można treść mówiącą o jej cudownych narodzinach:

[4]

Duchem Świętym oświęcona,
A przez grzechu narodziła,
O Maryja lutościwa,
Bądź grzesznikom miłościwa.

[5]

Ezechijel, prorok Boży,
Duchem Świętym oświecony,
Widział zamkniętą uliczkę
Znamionując Bożą Matkę²³.

W pieśni *Anna święta*²⁴ i *nabożna* odnajdujemy wyraźne już echa polemiki zwolenników i przeciwników przywileju Niepokalanego Poczęcia²⁵. Powstała na początku XVI stulecia, choć przeznaczona była na święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, to jednoznacznie zauważono prawdę o Niepokalanej²⁶.

Pieśń jest niezwykle podobna do *Anna niewiasta nieplodna*. W początkowych strofach znajdujemy tożsame apokryficzne prawdy o wieku Anny, bezowocnym oczekiwaniu na potomstwo oraz radości z poczęcia Maryi. Córka Anny zostaje określana podobnymi epitetami. Jest ona *cudną panną, gwiazdą, gołobiczką i leliją, panną czystą*. Prócz tego wzywana jest jako: *miłościwa, lutościwa, słodka, i gwiazda morska*.

W tej pieśni prawda o Niepokalanym Poczęciu córki św. Anny została wyrażona wprost: *Pirwym grzechem niezmasaną; Bo przez Boga zachowaną*, czym autor w polemice o maryjnym przywileju staje po stronie jego zwolenników. Nie omieszkał przy tym zestawzić dwóch stanowisk sporu:

²² W. Wydra, *Władysław z Gielniowa. Z dziejów średniowiecznej poezji polskiej*, Poznań 1992, 287–289.

²³ Władysław z Gielniowa, *Anna niewiasta nieplodna*, http://staropolska.pl/średniowiecze/poezja_religijna/Gielniowczyk_01.html (dostęp: 02.05.2024). Więcej pieśni maryjnych tegoż autora: M. Korolko, *Wstęp*, w: *Pieśni postne starożytne, człowiekowi krześcijańskiemu należące, które w Wielki Post śpiewane bywają dla rozmyślenia Męki Pańskiej z przyczynieniem piosnek wyrobione, Raków ok. 1607–1618*, Warszawa 1978.

²⁴ Autorstwo niepewne. Przyjmuje się Władysława z Gielniowa. Zob. R. Mazurkiewicz, *Polskie średniowieczne pieśni...*, art.cyt., 55.

²⁵ Władysław z Gielniowa, *Anna święta i nabożna*, http://www.staropolska.pl/średniowiecze/poezja_religijna/Anna.html (dostęp: 02.05.2024).

²⁶ Zob. T. Wierzbowski, *Pieśń o św. Annie z końca XV wieku*, *Prace Filologiczne* 5 (1899), 1, 99–105.

[E]

Ezechyjel prorok święty
 A w proroctwie znamienity,
 Widział zamkniętą uliczkę,
 Rozumiał bożą matuchnę.

[F]

Falszywie, niedobrze mowią,
 Ktorzy cudną pannę mażą,
 Pirwym grzechem niezmazaną,
 Bo przez Boga zachowaną.

Wskazaną polemikę trzeba czytać, podobnie jak we wcześniejszym utworze, w kontekście Ezechielowej „zamkniętej uliczki”.

Maryjna egzegeza wizji Ezechiela (Ez 42) zostaje przeciwstawiona tym, którzy głoszą fałszywą naukę, i zniesławiają *cudną pannę*, domniemując, że nie została zachowana od pierwotnej zwały. Tym sposobem dokonano prefiguracji dziewiczego macierzyństwa Matki Jezusa na rzecz Jej Niepokalanego Poczęcia. Z tym samym zabiegiem mamy styczność, wskazując występujące w tekście pieśni, starotestamentowe figury Matki Boga *gwiazda z Jakuba, lelija z cierznia czy gołębiczka Noego*²⁷.

Inną pieśnią, sławiącą Niepokalane Poczęcie, jest powstała na przełomie XV i XVI w. w kręgu bernardyńskim, *O Maryja, kwiatku panieński*. Również tu występuje bezpośrednio wskazanie: *Pierwem grzechem niezmazana; Od Trojce Świętej zachowana*²⁸.

PODSUMOWANIE

To tylko niektóre utwory, które wskazują na żywą i owocną dyskusję dotyczącą myśli immakultycznej toczącej się w ośrodkach akademickich i kościelnych w Polsce wieków średnich. Opierają się nie tylko na pobożnej wierze ludu, nie niosą jedynie prawd apokryficznych, nie budują na emocjach. Ich treści opierają się na szczegółowej analizie Biblii, a dalej pism Ojców Kościoła. Warto przy tej okazji wspomnieć, że XV i XVI w. były czasem silnego rozwoju twórczości w języku polskim w ogóle. W tym okresie powstawało wiele pieśni powiązanych z konkretnymi świętymi, świętami maryjnymi i maryjnymi nabożeństwami paraliturgicznymi.

Fakty te znamionują nie tylko rozwój, potęgę intelektu współczesnych, ale też miejsce Rzeczypospolitej w orbicie wpływów światowych, a tym samym podważają stereotypowy pogląd o *ciemnych wiekach średniowiecza*.

²⁷ Szerzej: R. Mazurkiewicz, *Polskie średniowieczne pieśni maryjne. Studia filologiczne*, Kraków 2002.

²⁸ M. Bobowski, *Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku*, Kraków 1893, 69–71.

BIBLIOGRAFIA

- Bobowski M., *Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku*, Kraków: Księgarnia Spółki Wydawniczej Polskiej 1893.
- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, Poznań: Wydawnictwo św. Wojciecha 2007.
- Brückner A., *Drobne zabytki języka polskiego XV wieku. Pieśni, modlitwy, glosy*, Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny 25 (1897), 206–218.
- Brückner A., *Średniowieczna pieśń religijna polska*, Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza 1923 r.
- Domański J., *Niepokalane Poczucie Najśw. Maryi Panny*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. Przybylski, Poznań 1965, 189–229.
- Dramaty biblijne XVI wieku*, red. K. Wilczewska, Lublin 2000.
- Fijałek J., *Nasza nauka krakowska o Niepokalanym Poczuciu Najświętszej Panny Maryi w wiekach średnich*, Przegląd Polski 136 (1900), 420–486.
- Kopeć J.J., *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1997.
- Korolko M., *Wstęp*, w: *Pieśni postne starożytne, człowiekowi krześcijańskiemu należące, które w Wielki Post śpiewane bywają dla rozmyślenia Męki Pańskiej z przyczynieniem piosnek wyrobione, Raków ok. 1607–1618*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1978.
- Malinowski L., *Magistra Jana z Szamotuł, dekretów doktora, Paterkiem zwanego, kazania o Maryi Pannie Czystej z kodeksu toruńskiego*, Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności 1 (1880), 161–294.
- Mazurkiewicz R., „*Mocne Boskie tajemności*”: *średniowieczna pieśń maryjna o Zwiastowaniu*, *Salvatoris Mater* 2 (2000) 1, 156–200.
- Mazurkiewicz R., *Polskie średniowieczne pieśni maryjne. Studia filologiczne*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2002.
- Michałowska T., *Średniowiecze*, Warszawa: PWN 1995.
- Modlitwy Wacława. Zabytek języka polskiego z wieku XV*, oprc. A. Przeddziecki, L. Malinowski, Kraków 1875.
- Napiórkowski C., *Jak uprawiać teologię*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 2002.
- Peregryn z Opola, *Kazania de tempore i desanctis*, tł. J. Mrukówna, Opole: Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie – Wydział Historii Kościoła 2001.
- Ratzinger J., *Wzniosła Córa Syjonu*, tł. J. Królikowski, Poznań: Pallottinum 2002.
- Ryś G., *Dwa oblicza polskiej religijności ludowej w średniowieczu*, *Saeculum Christianum* 1(3) (1996), 33–48.
- Sawicki S., *Z pogranicza literatury i religii. Szkice*, Lublin: Wydawnictwo KUL 1978.
- Starnawski J., *Średniowieczna poezja religijna*, Warszawa: WSiP 1992.
- Wierzbowski T., *Pieśń o św. Annie z końca XV wieku*, *Prace Filologiczne* 5 (1899), 1, 99–105.
- Wojtkowski J., *Matka Boska w maryjnych lekturach monastycznych Polski XIII wieku*, *Studia Warmińskie* V (1968), 275–323.
- Wojtkowski J., *Wiara w Niepokalane Poczucie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1958.
- Wojtkowski J., *Kult Matki Boskiej w polskim piśmiennictwie do końca XV wieku*, *Studia Warmińskie* 3 (1966), 221–299.
- Wojtkowski J., *Niepokalane poczęcie w oficjach brewiarzowych i formularzach mszalnych Leonarda de Nogarolis i Bernardyna de Bustis*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 7 (1954), 106–138.
- Wydra W., *Miejsce Władysława z Gielniowa w kształtowaniu się średniowiecznej poezji religijnej*, w: *Literatura i kultura późnego średniowiecza w Polsce*, red. T. Michałowska, Warszawa 1993, 69–82.
- Wydra W., *Władysław z Gielniowa. Z dziejów średniowiecznej poezji polskiej*, Poznań: Wydawnictwo Bestseller 1992.

Źródła internetowe

http://staropolska.pl/sredniowiecze/kazania_i_mowy/Jan_z_Szamotul_02.html;

http://staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/Gielniowczyk_01.html

http://www.staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/Anna.html

THE IMMACULATE CONCEPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN A MEDIEVAL RELIGIOUS SONG

Summary

This article analyzes the presence of the motif of Mary's Immaculate Conception in Polish medieval religious song. It emphasizes that the idea of Mary's purity from the first moment of her existence was alive in popular piety and theology, long before the proclamation of the dogma in 1854.

In Marian hymns of this period, the motif of the Immaculate Conception is presented symbolically, as Mary's special choice by God and her freedom from sin. Medieval piety portrayed Mary as a „pure lily,” a „woman without stain,” a „vessel without blemish,” emphasizing her eternal destiny as the Mother of the Savior.

Two parallel lines of immaculate thought developed in medieval Poland. One, more scholastic, based on Dominican-Franciscan reflection, posed questions about original sin in the context of Mary. The second, more popular and pious version, present in hymns, accepted her freedom from the stain of sin as a given—without the need to explain the mystery.

This article therefore presents medieval Marian hymns as an important element of the spirituality of the period. It is an example of how popular piety preserved the truth about Mary's Immaculate Conception, anticipating the official Church pronouncement.

Key words: Niepokalane Poczęcie, immakulizm, średniowiecze, pieśń religijna, pobożność maryjna

Nota o Autorce

Justyna MUSZYŃSKA – dr nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, mgr lic. teologii w specjalności mariologia. Autorka publikacji z zakresu apokaliptyki, mariologii, socjologii religii. Współpracuje z Pośłańcem Saletyńskim, Biblioteką Kaznodziejską, Przewodnikiem Katolickim.

Zainteresowania badawcze koncentruje na mariologii w perspektywie duchowej, kulturowej i społecznej oraz na obecności Biblii w literaturze i kulturze, zwłaszcza na kontekstowych inspiracjach biblijnych oraz ich współczesnych reinterpretacjach. Istotnym obszarem refleksji jest również aktualność myśli kolbiańskiej jako propozycji formacyjnej i pastoralnej dla dzisiejszych czasów.

ORCID ID: 0009-0000-0968-0362

Kontakt e-mail: julamuszyna@gmail.com